

- *Salam, Orqan Donorluğu və Transplantasiyası üzrə Koordinasiya Mərkəzi harada yerləşir?*
- Salam, zəhmət olmasa, dördüncü mərtəbə, 429-cu otağa yaxınlaşın.

Dördüncü mərtəbəyə qalxırıq. Elə bu andaca səhiyyə naziri Teymur Musayevlə jurnalistlər arasında üç il əvvəl baş verən dialoq yadıma düşür. O zaman "İnsan orqan və toxumalarının donorluğu və transplantasiyası haqqında" qanunun qüvvəyə minməsinə az qalmışdı, Səhiyyə Nazirliyinin təşkil etdiyi mətbuat konfransında orqan transplantasiyası, yeni qanundan gözləntilər haqda ünvanladığım sualı cavablayan nazir jurnalistlərə qanun qüvvəyə mindiyi halda "kim ölümündən sonra orqanlarını bağışlayacaq?" deyərək sual ünvanlamışdı. Pandemiya səbəbindən mətbuat konfransında çox sayda jurnalist iştirak etməsə də, orada olanlardan bəziləri əlini qaldırıaraq buna hazır olduğunu bildirmişdi. Nazir isə buna sevinərək belə insanların çox olacağı halda qanunun icrası, gözləntiləri ilə bağlı ümidini ifadə etmişdi.

Bu günün işini sabaha qoymaq bəlkə də ən pis vərdislərimizdən biridir. "Sabah, sabah" deyərək deyərək bir də görürsən ki, uzun zaman keçib. Biz geciksək də, sonunda yolumuzu Bakı Sağlamlıq Mərkəzinə (BSM) sala bilmişdik. Məqsədimiz BSM-də yerləşən Orqan Donorluğu və Transplantasiyası üzrə Koordinasiya Mərkəzinə baş çəkmək idi.

Beləliklə, 429-cu otağa yaxınlaşıb qapını döyərək orqan bağışlamaq üçün gəldiyimizi bildirdik və növbəmizi gözlədik. Biz növbə gözləməkdə idik, digərləri isə donor axtarmağa gələnlər, orqan köçürülməsi üçün növbəyə yazılanlar idi. Kimisi böyrək transplantasiyası, kimisi qaraciyər, kimisi sümük ilişi üçün müraciət etməyə gəlmişdi.

Bəzən atdığımız kiçik bir addım bilmədiyimiz zamanda böyük hadisələrə vəsilə ola bilər. "Qurani-Kərim"in Maidə surəsinin 32-ci ayəsində deyilir: "Bir insana həyat bağışlamaq bütün insanlara həyat bağışlamağa bərabər savabdır".

Ölümündən sonra orqanlarını bağışlamaq istəyənlərin sayı azdır

Mərkəzin yaradılmasından iki ildən çox vaxt keçməsinə baxmayaraq, ölümündən sonra donor olmaq istəyənlərin sayı hələ də çox deyil. Koordinasiya Mərkəzindən verilən məlumata əsasən, son iki il ərzində ölümündən sonra orqanlarını bağışlamaq istəyənlərin sayı təxminən 100-ə yaxın olub. Amma maarifləndirmə və təbliğat işlərinin genişləndirilməsi sayəsində daha çox insanın donorluğa könüllü şəkildə qoşulması gözlənilir.

Fikrimizcə, maarifləndirmə tədbirlərinin yetərinə olmaması bu məsələni müəyyən qədər arxa plana salıb. Hətta belə mərkəzin fəaliyyət göstərdiyini və sağlığında orqan bağışlamağın mümkün olduğunu da çox az adamın bildiyi müşahidə edilir. O üzdən bu sahədə ardıcıl və planlı təşviqat işlərinin aparılması vacib görünür.

Elə maarifləndirmə işləri ilə bağlı hansı tədbirlərin nəzərdə tutulduğunu da bu arada öyrəndik. Qeyd edildi ki, son illər Azərbaycanda orqan transplantasiyası sahəsində mühüm addımlar atılıb. Cəmiyyətin donorluqla bağlı məlumatlandırılması məqsədilə ODTKM tərəfindən müxtəlif layihələr həyata keçirilir. Bu çərçivədə sosial media vasitəsilə maarifləndirmə kampaniyaları aparılır, universitetlərdə mütəxəssislər tərəfindən seminarlar təşkil edilir, kütləvi informasiya vasitələrində donorluğun əhəmiyyəti izah olunur, ictimai aksiyalar keçirilir.

Bununla belə donorluq hələ də cəmiyyətimizdə kifayət qədər təşviq olunmur. İnsanların məlumatı azdır və bu səbəbdən insanlar məsələyə ehtiyatla yanaşırlar. Halbuki orqan donorluğu təkcə bir insanın həyatını xilas etmir, eyni

zamanda bir neçə ailəyə ümid bəxş edir və cəmiyyətin humanist dəyərlərini gücləndirir. Ona görə də gələcəkdə bu təşəbbüslərin daha da genişləndirilməsi, insanları məlumatlandırmaq və könüllü donorluğu təşviq etmək əsas hədəflərdəndir.

Xatırladaq ki, "İnsan orqan və toxumalarının donorluğu və transplantasiyası haqqında" qanun 2022-ci il yanvarın 1-dən qüvvəyə minib. Qanun Azərbaycanda həm canlı donordan, həm də meyitdən donor orqan köçürülməsinə icazə verir. Qanuna əsasən, canlı donordan transplantasiya məqsədilə yalnız böyrəyin biri, ağciyərin bir payı, qaraciyərin bir hissəsi, mədəaltı vəzin bir hissəsi, nazik bağırsağın bir hissəsi, dərinin bir hissəsi, sümük ilişi, kök hüceyrələr götürülə bilər. Meyit donordan isə ürək, ağciyər (ürək-ağciyər kompleksi), böyrəklər, qaraciyər, mədəaltı vəzi, mədə, bağırsaqlar, uşaqlıq, yuxarı və aşağı ətraflar, sümüklər, dəri-fassiya-əzələ kompleksi və onların seqmentləri, sümük ilişi, gözün buynuz qışası və kök hüceyrələr götürülə bilər.

Canlı donor yalnız yaxın qohumlarına orqan və ya toxuma bağışlaya bilər. Donorluq üçün müraciət edən şəxsin sağlamlıq vəziyyəti həkim komissiyası tərəfindən qiymətləndirilir. Əgər donor olmaq istəyən şəxs yaxın qohum deyilsə, sözügedən sənədlər Etika Komissiyasına göndərilir və şəxsin donor olmasına yalnız həmin komissiya qərar verə bilər.

Orqan köçürülməsi yeni mərhələyə qədəm qoyub

Bir az gözlədikdən sonra otağa daxil olduq. Qapının üzərində videokamera ilə çəkiliş aparıldığı yazılmışdı. Daxil olub əyləşdikdən sonra dolduracağımız ərizə forması təqdim olundu. Bununla yanaşı, mərkəzin əməkdaşı proses barədə məlumat verərək orqanların yalnız beyin ölümü gerçəkləşdiyi halda götürüldüyünü, eyni zamanda ailənin bu qərardan xəbərdar olub-olmadığını soruşdu.

Ərizəni doldurmağa başladım. Sadə məlumatlar - ad, soyad, ünvan, əlaqə vasitələri, şəxsiyyət vəsiqəsinin məlumatlarını qeyd etdikdən sonra siyahıda yazılmış, ba-

ğışlamaq istədiyiniz orqanların qarşısına işarə qoydum. Sonra yaxın bir şəxsin məlumatlarını - əlaqə nömrəsini yazaraq ərizəni imzaladım. Qeyd olunan orqanlardan ürək, ağciyər (ürək-ağciyər kompleksi), böyrəklər, qaraciyər, mədəaltı vəzi, bağırsaqlar, uşaqlıq, yuxarı və aşağı ətraflar, sümüklər, dəri-fassiya-əzələ kompleksi və onların seqmentləri, sümük ilişi yalnız reanimasiya şəraitində beyin ölümü gerçəkləşdiyi halda, gözün buynuz qışası isə hər bir meyitdən, kök hüceyrələr isə canlıdan da götürülə bilər.

Koordinasiya Mərkəzindən bildirildi ki, Azərbaycanda beyin ölümü diaqnozu qoyulmuş şəxslərdən orqan köçürülməsi yeni mərhələyə qədəm qoyub. Belə ki, 2024-cü ildən etibarən ölkədə beyin ölümü diaqnostikası üzrə təlimlərə başlanılıb və artıq bu sahədə ilk uğurlu nəticələr əldə olunub. Bu ilin əvvəlində meyit donordan ilk transplantasiya prosesi həyata keçirilib. Nəticədə bir xəstəyə qaraciyər, iki xəstəyə isə gözün buynuz qışası uğurla köçürülüb. Beyin ölümü iki dəfə təsdiqləndikdən sonra mərkəzin mütəxəssisi həmin şəxsin ailəsi ilə görüşərək onların razılığını alıb. Məlumat üçün bildirək ki, Qafqaz regionunda meyitdən orqan köçürülməsi ilk dəfə Azərbaycanda həyata keçirilib.

Ölkəmizdə Kök Hüceyrə Bankı yaradılacaq

Azərbaycanda Kök Hüceyrə Bankının (Mərkəzin) da yaradılması planlaşdırılır. Mərkəz yaradıqdan sonra canlı donorlardan götürülən kök hüceyrələr ehtiyac olan şəxslərə köçürülə biləcək. Bildirildi ki, Kök Hüceyrə Bankının yaradılması istiqamətində işlər aktiv şəkildə davam edir. O da

qeyd olundu ki, mərkəzin fəaliyyətə başlaması üçün əsas şərt genişhəcmli toxuma tipləmə laboratoriyasının yaradılmasıdır. Azərbaycan vətəndaşları yalnız 50 yaşındakı kök hüceyrə donoru ola bilərlər. Donorun sağlamlıq və genetik uyğunluq vəziyyətinin dəqiq müəyyən edilməsi üçün genetik analizlər icra olunmalıdır.

Qanunla 18 yaşına çatmayan şəxsdən transplantasiya məqsədi ilə orqan və toxumaların götürülməsi qadağandır. Yalnız sümük ilişi və kök hüceyrələrin götürülməsinə valideynlərin razılığı ilə yol verilir.

Ümumilikdə ölümündən sonra orqanlarını bağışlamaq üçün rəsmi yaş məhdudiyyəti mövcud deyil. Əsas meyar orqanların funksional və sağlam olmasıdır: "Dünyada ən yaşlı orqan donoru 100 yaşında olub. Bu, orqanların funksional vəziyyətinin yaşdan daha önəmli olduğunu göstərir. Bununla belə, Azərbaycanda orqan donorluğu ilə bağlı qanunvericiliyə əsasən, yetkinlik yaşına çatmış və tam fəaliyyət qabiliyyətli şəxslər sağlığında ölümündən sonra orqanlarının götürülməsinə razılıq verə bilərlər", - deyərək qeyd olundu.

Beyin ölümünün reanimasiya şəraitində gerçəkləşdiyi zaman orqanların götürülməsi mümkün olduğundan hazırda mərkəz tərəfindən xəstəxanalarla əlaqələrin necə olduğu və ümumilikdə respublikanın klinikalarında reanimasiya şəraitinin bu kimi hallara uyğun olub-olmaması da məsələnin əsas tərəfidir. Biz də bu sahədə vəziyyətin necə olduğunu öyrənməyə çalışdıq. Qeyd olundu ki, Orqan Donorluğu və Transplantasiyası üzrə Koordinasiya Mərkəzi xəstəxanalarla sıx əməkdaşlıq çərçivəsində ağır xəstələr haqqında məlumatlar toplayır və onların mütəmadi monitorinqini keçirir. Bu məlu-

matlar həm donorların axtarışında, həm də transplantasiya proseslərinin idarə olunmasında əsas rol oynayır. Məlumat mübadiləsi və koordinasiya sistemləri daimi olaraq təkmilləşdirilir ki, transplantasiya prosesləri daha şəffaf və effektiv şəkildə həyata keçirilə bilsin. Reanimasiya şəraitində baş verən ölümə bağlı məlumatların koordinasiyası təmin edilir. Hər gün müxtəlif dövlət və özəl klinikalardan, o cümlədən Bakıda yerləşən xəstəxanalardan məlumatlar toplanır. Koordinasiya Mərkəzi xəstəxanalarda beyin ölümü diaqnozunun dəqiqliyini artırmaq üçün mütəmadi olaraq təlimlər keçirir. İlin sonunda aparılan audit zamanı müxtəlif müəssisələrdə reallaşdırılan ölümlər və beyin ölümü diaqnozunun qoyulması ilə bağlı statistik göstəricilər qiymətləndirilir. Bu tədbirlər Koordinasiya Mərkəzinin məlumat dəqiqliyini və əməkdaşlığın effektivliyini artırmaq üçün mühüm addımlardır.

Ümid sonda həmişə ölmür

Bu gün dəyərli zamanımızdan ayırdığımız 10-15 dəqiqə həsrətlə sağlamlığına qovuşmağı gözləyən neçə-neçə xəstəyə çarə ola bilər. Hec kəs hansı şəkildə həyatdan köçəcəyini bilmir. Hansı şəkildə ölməyimizdən asılı olmayaraq, kiminsə dünya işığına qovuşmasına vəsilə ola bilərik. Siyahıda olan və olmayan yüzlərlə xəstənin cansız bədənindəki canlı orqanlara ehtiyacı var.

Mərkəzin məlumatına görə, bu gün gözləmə siyahısında böyrək transplantasiyası üçün qeydiyyatda alınmış 500-dən çox xəstə var. Lakin ölkədə 4 minə yaxın vətəndaş dializ müalicəsi alır. Onların yaxın qohum donoru olmadığı üçün və meyit donora ümidləri olmadığından gözləmə siyahısına daxil olmayırlar. Eyni zamanda təxminən 500 nəfər sümük ilişi, 100 nəfər qaraciyər transplantasiyası üçün qeydiyyatdadır.

Bilmədiyimiz bir anda kiminsə ümidi ola bilərik...

Həyata bir dəfə gəlsək də, kiminsə ikinci həyatı ola bilərik.

*Əsmər QARDAŞXANOVA,
"Azərbaycan"*